

Кошель В.М.

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

Соболь К.М.

вихователь дітей дошкільного віку київського дошкільного навчального закладу «Країна дитинства»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті проаналізовано питання побудови освітньо-розвивального середовища в групах дітей дошкільного віку, умови та особливості організації освітньо-розвивального середовища в дошкільних навчальних закладах; визначено принципи формування освітньо-розвивального середовища в дошкільних навчальних закладах, висвітлено деякі умови процесу формування освітньо-розвивального середовища і забезпечення його результативності; обґрунтовано можливості цілеспрямованого формування освітньо-розвивального середовища сучасних дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: середовище, освітньо-розвивальне середовище, принципи дошкільний навчальний заклад, вихователь дітей дошкільного віку.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-РАЗВИВАЮЩЕЙ СРЕДЫ В ДОШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье проанализированы вопросы построения образовательно-развивающей среды в группах детей дошкольного возраста, условия и особенности организации образовательно-развивающей среды в дошкольных учебных заведениях; определены принципы формирования образовательно-развивающей среды в дошкольных учебных заведениях, освещены некоторые условия процесса формирования образовательно-развивающей среды и обеспечения его результативности; обоснованно возможности целенаправленного формирования образовательно-развивающей среды современных дошкольных учебных заведений.

Ключевые слова: среда, образовательно-развивающая среда, принципы, дошкольное учебное заведение, воспитатель детей дошкольного возраста.

PECULIARITIES OF FORMATION OF EDUCATIONAL-DEVELOPING MEDIA IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article analyzes the issues of building educational and developing environment in groups of children of preschool age, conditions and characteristics of the organization of educational and developing environment in preschool educational institutions; defined principles of education and developing environment in preschool educational institutions, highlights some of the conditions of the formation of educational and developmental environment and ensure its effectiveness; reasonable possibility of purposeful formation of educational and developmental environment of modern pre-schools.

Keywords: environment, education and developmental environment, principles, pre school, teacher preschool children.

Актуальність статті. У зв'язку з сучасними потребами модернізації системи освіти і раннього інвестування в розвиток молодого покоління, в Україні сьогодні відбувається трансформація системи дошкільної освіти. Основна мета цього процесу передбачає інтенсивний пошук нових концептуальних ідей та шляхів розвитку освітнього середовища в умовах дошкільних навчальних закладів. Актуальність проблеми на науково-теоретичному рівні пояснюється тим, що в даний час недостатньо розроблена проблема організації освітньо-розвивального середовища для дітей дошкільного віку. Найбільш розроблені питання побудови освітньо-розвивального середовища в групах дітей дошкільного віку, при цьому відзначається недостатня кількість досліджень із цієї проблеми.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема модернізації змісту дошкільної освіти, що виникла у зв'язку з необхідністю фундаментального оновлення принципів її цілей та завдань, оптимізації життя сучасної дитини дошкільного віку

відповідно до демократичних засад українського суспільства, є актуальною та першочерговою для науковців і практиків у сфері дошкільного виховання.

Наукова проблема освітнього середовища визначається вітчизняними і зарубіжними вченими як одна з найважливіших педагогічних проблем сучасної дошкільної освіти. Аналіз наукової, педагогічної, психологічної літератури, педагогічної практики свідчить про інтерес до проблеми формування освітньо-розвивального середовища, що пов'язане з гуманізацією середовища (І. Песталоцці, Я. Корчак, В. Сухомлинський), інтеграцією впливу соціального середовища на становлення особистості (Л. Буєва, С. Моложавий, С. Шацький), забезпечення едукативності в умовах дошкільних установ (М. Монтесорі, С. Русова, Р. Штайнер); створенням комфортного середовища навчального закладу (О. Воробйова, Т. Лошакова).

Науково-психологічні умови організації освітньо-розвивального середовища як невід'ємної частини дошкільної освіти досліджувалися в працях Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Запорожця, В. Петровський, С. Рубінштейна та інших вчених. Науковці прийшли до висновків, що середовище – це оточуючі соціально-побутові, суспільні, матеріальні та духовні умови, в яких відбувається розвиток дитини [7, с.10].

Проблема організації предметно-розвиваючого середовища в дошкільному навчальному закладі розроблялася рядом відомих психологів і педагогів (О. Артамонова, Т. Доронова, Л. Кларін, В. Логінова, С. Новосьолова, В. Петровський). Вплив освітнього середовища на актуалізацію духовно-творчого потенціалу особистості досліджували Ш. Амонашвілі, А. Анохін, Ю. Бродський; вплив культурного середовища – А. Трошева, Н. Романченко; освітнього – А. Воронін, С. Дерябо, В. Левін; навколишнього середовища – В. Афанасьєв, Г. Тараскіна, проектування освітнього простору дошкільного навчального закладу – С. Бабіч, Р. Корендо, К. Крутій, О. Писарчук.

У дослідженнях учених середовище з позиції психології характеризується як умова, процес і результат саморозвитку особистості; з позиції теорії педагогіки – як умова життєдіяльності дитини, формування її ставлення до

базових цінностей, засвоєння соціального досвіду, розвитку життєво необхідних їх особистісних якостей.

Однак залишається недостатньо дослідженим питання технологій формування освітньо-розвивального середовища, педагогічні умови підготовки методів виховання до формування освітньо-розвивального середовища. З вирішенням цієї проблеми пов'язується можливість його педагогізації, зміни з метою посилення виховного впливу на особистість, оскільки навчання розглядається як перший крок до перетворення середовища сучасного дошкільного навчального закладу [7, с.10].

Формулювання цілей статті. Обґрунтувати особливості, принципи та умови формування освітньо-розвивального середовища в дошкільних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Сучасні фундаментальні зміни в житті українського суспільства, загострені соціальні, та екологічні проблеми країни зумовили тенденцію до модернізації змісту дошкільної освіти в Україні, у відповідності з законами «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства» та Базового компоненту дошкільної освіти, для забезпечення особистісної орієнтації в дошкільній освіті. Реалізація особистісно-орієнтованої моделі виховання передбачає створення розвивального середовища – комплексу психолого-педагогічних, матеріально-технічних, оздоровчих, ергономічних, естетичних умов, що забезпечують організацію життєдіяльності дітей у дошкільному закладі.

Важливим завданням дошкільних навчальних закладів (далі ДНЗ) при вдосконаленні педагогічного процесу і підвищення розвиваючого ефекту освітньої роботи з дітьми постає організація освітнього-розвиваючого середовища. Дієва організація освітнього-розвиваючого середовища в умовах ДНЗ забезпечує творчу діяльність кожної дитини і дозволяє проявити власну активність та найбільш повно реалізувати своє «Я».

Досліджуючи сучасний стан готовності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до проектування освітньо-розвивального середовища

виявлено, що сучасні ДНЗ не мають чіткої науково обґрунтованої концепції організації освітнього простору.

Сьогодні в більшості ДНЗ працюють фахівці із середньою спеціальною освітою, навіть серед керівників не всі мають відповідну фахову вищу освіту. Така ж ситуація, на жаль, спостерігається і у вищій школі, коли освітній процес реалізовується фахівцями без відповідної фахової освіти. Проте серед них багато людей, готових самовіддано і творчо працювати (скоріше – «витворяти»). На нашу думку, саме такі керівники потребують наукового і методичного супроводу. Потрібно допомогти їм піднятися до рівня, адекватного сьогоденній науці, вимогам і запитам суспільства [5].

У зв'язку з цим перед керівником ДНЗ постає завдання осмислення особливостей освітньо-розвивального середовища, формування нових взаємин із педагогічним колективом, батьками, школою, іншими соціальними інститутами з позиції раціонального використання тих ресурсів, якими володіє дошкільний заклад. При цьому зростає значимість організації як функції управління, спрямованої на регулювання внутрішніх процесів і побудови таких організаційних структур, які забезпечували б створення умов для більш раціональної побудови розвиваючого середовища як фактора підвищення ефективності педагогічного процесу.

У вітчизняній педагогіці і психології відносно новою є проблема створення творчого освітньо-розвивального середовища в закладах дошкільної освіти, та її розробка здійснюється не на порожньому місці. Сьогодні набув поширення термін «освітнє середовище» (С. Бабіч, Р. Корендо, К. Крутій). У монографіях, дисертаціях та інших наукових працях висвітлено теоретичні концепції, таксономію, дефініції терміна «середовище» (О. Писарчук, С. Сергеев та ін.). Здійснено систематизацію та таксономію освітніх середовищ. Категорію «освітньо-виховне середовище» вивчали Л. Новикова, Н. Селиванова та інші [7, с.12].

Щоб освітній простір виступав як освітньо-розвивальне середовище, в ході взаємодії якого до його складу трансформуються певні властивості:

–гнучкість, що характеризує здатність освітніх структур до швидкої адаптації відповідно до потреб особистості, навколишнього середовища, суспільства;

–безперервність, що виражається через взаємодію і наступність у діяльності;

–варіативність, яка передбачає зміну розвиваючого середовища відповідно до потреб в освітніх послугах населення;

–інтегрованість, що забезпечує вирішення виховних завдань за допомогою посилення взаємодії;

–відкритість, яка передбачає широку участь усіх суб'єктів освіти в управлінні, демократизацію форм навчання, виховання і взаємодії;

–установку на спільне спілкування, діяльність усіх суб'єктів освітнього процесу, що здійснюється на основі педагогічної підтримки як особливої, прихованої від очей вихованців позиції педагога [6, с.10].

У центрі освітньо-розвивального середовища знаходиться освітня установа, що працює в режимі розвитку і має на меті процес становлення особистості дитини, розкриття його індивідуальних можливостей, формування пізнавальної активності. Досягнення поставленої мети реалізується за рахунок вирішення наступних завдань:

- створення необхідних передумов для розвитку внутрішньої активності дитини;

- надання кожній дитині можливості самоствердитися в найбільш значущих для неї сферах життєдіяльності, максимальному рівні розкривають її індивідуальні якості та здібності;

- забезпечувати любов і повагу до особистості кожної дитини;

- активно шукати шляхи, способи і засоби максимально повного розкриття особистості кожної дитини, прояву і розвитку її індивідуальності;

- орієнтуватися на активні методи впливу на особистість дитини.

Мета створення освітньо-розвивального середовища в дошкільному навчальному закладі – забезпечити життєво важливі потреби особистості.

Досліджуючи питання формування освітньо-розвивального середовища в сучасних дошкільних установах В. Петровський, Л. Стрелкова, Л. Кларін, Л. Смивіна розробили Концепцію побудови розвиваючого середовища для організації життя дітей і дорослих у ДНЗ, в якій визначені принципи особистісно-орієнтованої моделі побудови розвиваючого середовища в дошкільному навчальному закладі [6, с.10].

1. Принцип дистанції, позиції при взаємодії. Першочергова умова особистісно-орієнтованої взаємодії дорослих і дітей – встановлення контакту між ними. Встановленню контакту можуть перешкоджати принципово різні позиції, які займають вихователь і дитина.

2. Принцип активності. У організації діяльності ДНЗ закладено можливість формування активності у дітей і прояв активності дорослих. Вони стають творцями свого предметного оточення, а в процесі особистісно-розвиваючої взаємодії - творцями своєї особистості і свого здорового тіла. Це в першу чергу ігрові та дидактичні посібники - легкі геометричні модулі, обтягнуті тканиною або шкірою, які легко переставляються в процесі побудови освітнього простору.

3. Принцип стабільності та динамічності розвивального середовища. У реалізації цього принципу має бути закладена можливість зміни розвивального середовища відповідно до смаків і настроїв дітей, а також з урахуванням різноманітних педагогічних завдань. Це легкі перегородки, які можуть пересуватися, утворюючи нові приміщення. Це можливість зміни звукового середовища. Це варіативне використання предметів. Це і полі-функціональне використання приміщень (спортивний комплекс «міні-стадіон» може бути встановлений не тільки в фізкультурному залі, але і в ігровій кімнаті, спальні, роздягальні).

4. Принцип емоційності середовища, індивідуальної комфортності та емоційного благополуччя дитини і дорослого. Середовище має пробуджувати у дітей активність, давати їм можливість здійснювати різноманітні види діяльності, отримувати радість від них. Тут крім зон активності доречно згадати

ще раз про зони для релаксації. Це і «куточки усамітнення», і затишна кімната (куточок) з м'якими меблями і іншими елементами, які сприяють відпочинку.

5. Принцип поєднання звичних і неординарних елементів в естетичній організації середовища. Доцільно в різних стилях зобразити дітям зміст казки, епізодів з життя дітей, дорослих в реалістичному, абстрактному, комічному. Тоді діти з допомогою вихователя зможуть звернути увагу не тільки на те, що зображено перед ними, але і на те, як це відтворено, розуміючи особливості різних жанрів.

6. Принцип врахування гендерних відмінностей дітей. Передбачає побудову середовища з урахуванням соціально-статевих відмінностей, надання можливостей як хлопчикам, так і дівчаткам проявляти свої схильності відповідно до прийнятих у суспільстві еталонами мужності і жіночності.

7. Принцип безпеки. Педагоги дотримуються правил пожежної безпеки, санітарно-гігієнічних норми інструкцій з охорони життя і здоров'я дітей.

Зазначимо, що далеко не всі принципи освітньо-розвивального середовища висвітлено в контексті нашої статті. Інші загальні принципи і підходи акцентують свою увагу на розвитку індивідуальності і діяльності кожної дитини.

Вище зазначене, дозволяє зробити висновок про те, що організація освітньо-розвивального середовища в умовах ДНЗ – важливий напрямок управлінської діяльності керівника дошкільного закладу, пов'язаний зі створенням цілісної системи матеріальних, культурних і дидактичних ресурсів, які забезпечують ефективне розв'язання навчально-виховних та оздоровчих завдань. Разом із тим важливо відзначити, що кожен педагог в контексті цієї системи має проявляти свою активну позицію, індивідуальність, використовувати свої професійні можливості для організації освітньо-розвивального середовища в умовах ДНЗ.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти : затверджено наказом МОН, молоді та спорту 22 травня 2012 р. за № 615 / [наук. керівник А. М. Богуш; авт.

кол.: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін.] – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.

2. Закон України «Про дошкільну освіту» // Дошк. виховання. – 2001. – № 2. – С. 3–7.

3. Корендо Р. Предметне розвивальне середовище як чинник всебічного розвитку дитини / Р. Корендо, С. Бабіч // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2011. – № 9. – С. 44–50.

4. Карабанова О.А. Организация развивающей предметно-пространственной среды в соответствии с федеральным государственным образовательным стандартом дошкольного образования. Методические рекомендации для педагогических работников дошкольных образовательных организаций и родителей детей дошкольного возраста / О.А. Карабанова, Э.Ф. Алиева, О.Р. Радионова, П.Д. Рабинович, Е.М. Марич. – М.: Федеральный институт развития образования, 2014. – 96 с.

5. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу. Ч. 1: Концепції, проектування технології створення / К. Крутій. – Запоріжжя: ЛПС, 2009. – 320 с.

6. Пасекова Л.А. Предметно-развивающая среда: Методические рекомендации для воспитателей дошкольных образовательных учреждений / Л.А. Пасекова. – СПб. : Астерион, 2012. – 24 с.

7. Писарчук О.Т. Особливості формування предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу / О.Т. Писарчук // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2014. – № 4. , С. 9–17.